

VEREENIGING

TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1866-1867.

Verslag der bijeenkomst van den 29sten Maart 1867.

De Voorzitter opent de Vergadering ten 7½ ure, en deelt mede dat het Verslag der vorige Vergadering, buiten de schuld van het Bestuur, nog niet aan de leden is rondgezonden, maar dat het morgen of overmorgen ter verzending gereed zal zijn.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over de drie stellingen, door den heer DE ROO VAN ALDERWERELT in de vorige bijeenkomst besproken.

De Voorzitter opent de beraadslaging over het eerste punt, de reeds in de vorige Vergadering behandelde vraag: „in hoever het Pruissische en Zwitsersche stelsel van algemeene dienstpligtigheid hier te lande al dan niet wenschelijk of noodig zou zijn”, en geeft het woord aan den heer BOOMS, die daarop het volgende zegt:

Ik zal niet spreken, Mijnheer de Voorzitter, over het Zwitsersche of Pruissische stelsel, noch over algemeene dienstpligtigheid; het eerste heb ik het vorige jaar uitvoerig behandeld, en daaromtrent kwam ik tot dezelfde conclusie als de heer DE ROO (1); ook over het Pruissische is reeds genoeg gezegd, en voor wat de

(1) Zie: Verslag van 6 April '66.
1866/67.

dienstpligtigheid aangant, wil ik alleen herinneren, dat ik mij herhaaldelijk verklaard heb voor uitbreiding van de militie, ten einde het leger te velde los te maken van de schutterij; verder voor afschaffing van de plaatsvervanging, en voor algemeene dienstpligtigheid bij de schutterij (1).

Ik wensch thans slechts eenige bedenkingen in het midden te brengen tegen de stelling van den heer KNOOP, dat onze militie niet alleen geen meerdere oefening noodig heeft, maar zelfs met minder zou kunnen volstaan (2). Zijn bewijs ontleende hij aan de omstandigheid, dat onze ligtingen, eene 20 à 21 jaar geleden, slechts 3 maanden ter eerste oefening onder de wapens bleven, en dat vóór '48, toen een paar van de aldus geoefende ligtingen werden opgeroepen, bewezen werd, dat deze weinig hadden vergeten en spoedig weer op de hoogte waren.

Dien tijd en die oefeningen herinner ik mij zeer goed, en ik zal de hoofdtrekken daarvan schetsen, om u, Mijne Heeren, te laten beoordeelen, of daaruit het gezegde bewijs kan worden afgeleid.

't Is waar, die ligtingen waren spoedig weer op de hoogte van hetgeen zij geleerd hadden, maar eene andere vraag is 't, of zij genoeg hadden geleerd, of zij bedreven waren in hetgeen voor den tegenwoordigen oorlog vereischt wordt. En wanneer ik mij dan bepaal tot de infanterie, tot het hoofdwapen, waarover ik vermeen mee te kunnen oordeelen, dan antwoord ik volmondig: neen! Die ligtingen waren bijna uitsluitend afgerigt voor het gelid, voor de exercitiën en bewegingen in gesloten orde, en daartoe is 3 maanden voldoende; wij doen dit tegenwoordig zelfs in minder tijd, in 10 weken, en bereiden den man dan tevens voor tot het onderwijs in het tirailleeren, in het schijfschieten, in de velddienst enz. Dit onderwijs echter, dat den man in staat moet stellen om buiten het gelid, om zelfstandig op te treden, en wat voor den oorlog van den tegenwoordigen tijd een onmisbaar vereischte is, stond toen geheel op den achtergrond, en juist dat vereischt meer tijd, omdat het daarbij voornamelijk aankomt op

(1) Zie: de Verslagen van 5 Januarij '66, 26 October '66 en 28 December '66,

(2) Zie: Verslag van 22 Februarij '67.

intelligentie, tot ontwikkeling waarvan geruime tijd noodig is. In de jaren waarvan de heer KNOOP gewaagde, werd, buiten het schermen en de ligchaamsoefeningen, bijna uitsluitend geëxerceerd. En dat geschiedde niet alleen met die 3 maandsche miliciens, omdat er voor verdere oefeningen geen tijd overschoot, maar ook voor den vrijwilliger werd van de détail-oefening, van de individueele, zelfstandige opleiding weinig werk gemaakt. Men kwam wel in een tijdperk van overgang, maar de oude geest van dressuur, de drill-methode, was nog overheerschend. In het gelid ging alles prachtig: rigtingen, zwenkingen, schijnlading, handgrepen, ellen-lange kommando's, één haan, één hand, één voet, zoodat het iemand van de oude school goed aan het hart deed. Maar daarbuiten?

Aan het tirailleen werd weinig gedaan; tot het reglement behoorde dat niet; er bestond over die vechtwijze slechts een gebrekkig voorschrift van 1833, nagenoeg in het vergeetboek geraakt; in verband met de gesloten orde, werd het tirailleen zelden toegepast, en dan nog in den regel op een vlak exercitie-terrein, zoodat de man niet leerde om van het terrein partij te trekken: ik herinner mij zelfs dat ik — nog pas een 10 à 12tal jaren geleden — bij chef en troep eene soort van verwondering te weeg bragt, toen ik voor die oefeningen het exercitie-veld, dat opzettelijk geëffend was, voor het doorsneden en begroeide terrein verliet, zoo zeer was men aan dat vlakke terrein gewend. Geen wonder dus, dat die 3 maandsche milicien als tirailleur nagenoeg ongeoeffend bleef.

In de velddienst kreeg de man in 't algemeen geen bepaalde opleiding, en dus die 3 maandsche milicien allerminst; nu en dan werden er wel eens veldwachten geplaatst, maar dat geschiedde zeer gebrekkig, dat mogt geen individueel onderwijs heeten; intusschen begon men de officieren rapporten en terrein-schetsen te laten maken, maar met de onder-officieren ging men nog zoo ver niet: dat was nog boven hun sfeer. Van praktische veldverschan-sing werd nog geen werk gemaakt.

En hoe stond het met het schijfschieten, en met de kennis van het geweer als vuurwapen? Dat mag, in vergelijking van tegenwoordig, geen naam hebben. Men was toen begonnen met enkele malen naar de schijf te schieten, maar voor de 3 maandsche

miliciens schoot daartoe weinig of geen tijd over. En wat was dat schijfschieten? Zonder voorbereiding werd de man geplaatst op 75, 100, 150 passen tegen over een lap linnen van verscheidene ellen in het vierkant, en postte hij er op los zonder veel te raken; ongedane schoten werden ook wel eens aangeteekend, of ter bespoediging pelotons-vuren gemaakt; de kogelbaan was eigenlijk eene onbekende grootheid, en de wijze van rigten werd maar zoo wat benaderd: die oefening leverde dus niet veel op. Aan het beoordeelen van afstanden werd niet gedacht. Eerst in '55, met de invoering van getrokken geweren, begon zich het onderwijs in het schieten en de kennis van het vuurwapen uit zijne kindsheid te verheffen. Ik heb dien eersten cursus van '55 bij de Normaal-schietschool meêgemaakt, en weet dus zeer goed hoe treurig het toen nog met de zaak gesteld was ook uit het wetenschappelijk oogpunt. Sedert hebben wij reuzenschreden gemaakt, en ik aarzel niet te verklaren, dat thans het meerendeel van onze onder-officieren er meer van weten dan eene 25 jaar geleden het meerendeel onzer officieren.

Geen wonder dus dat die 3 maandsche milicien niet veel vergeten had: hij had niet veel geleerd, er viel niet veel te vergeten; als schutter, tirailleur, veld-soldaat was hij nagenoeg ongeoeffend, al was hij afgeëxerceerd voor het gelid.

Nu zal men toch wel toegeven, dat dit voor den tegenwoordigen oorlog juist hoofdzaken zijn; dat het daarop, op de individueele, zelfstandige geoeffendheid van den man meer en meer aankomt. Nadat nu de rekrut, met alle inspanning, in 10 weken, voor het gelid gereed gemaakt en verder voorbereid is, nemen wij voor die détail-oefeningen 6 weken; dat is te weinig: het dubbele van den tijd zou voor een eenigszins grondig onderwijs noodig zijn, maar van den gegeven tijd van 5 maanden valt niet meer af te knippen, want er moeten toch ook eenige weken overschieten voor de toepassing en de oefeningen in het groot en de oorlogsmarschen, zoo noodig voor het kader, de officieren en chefs, die den overigen tijd van het jaar slechts het gernaamte van eene kompagnie of een bataillon onder hun bevel hebben. Al die tijd is tevens noodig voor de schietoefeningen. Zes à zeven maanden zouden dus noodig zijn om aan het eerste onderwijs zijn cisch te geven.

En nu heb ik grootendeels alleen gesproken van de praktische

vorming van den man, en zijne opvoeding tot soldaat ter zijde gelaten. Wilden wij ook deze voltooiën, d. i. den milicien plooiën naar al de eigenaardigheden van het soldaten-leven en de eischen der krijgstuicht; een innigen band en vertrouwelijheid doen ontstaan in de kompagnie en het bataillon tusschen de manschappen onderling, tusschen de manschappen en de officieren; deze in staat stellen om hen geheel te vormen en te leeren beoordeelen met het oog op hunne bruikbaarheid voor verschillende dienstverrigtingen; wilden wij, in een woord, van den burger een soldaten-type maken en een eigenlijk staand leger aankweeken, wij zouden moeten tellen niet bij maanden, maar bij jaren, even als in Frankrijk, Pruissen en elders. Of hebben wij meer militaire eigenschappen dan die natien? Is onze jeugd beter voorbereid? Zijn wij in dit opzigt het buitenland vooruit? Vooreerst het een, noch het ander. Maar wij stellen dien eisch niet, en met het oog op onze schatkist, en omdat wij geen aanvallend leger noodig hebben. Ten gevolge van onzen korten oefeningstijd, blijft er echter eene leemte in 's mans opvoeding bestaan; wanneer nu bij die leemte nog moest komen het gebrek eener geheel onvoldoende praktische vorming, dan zeker ware het daaraan besteede geld onnut besteed, dan zouden wij weldra geen leger meer hebben dien naam waardig.

Doch ik wil kort zijn, en zal dus niet spreken van den na-deeligen invloed eener onvoldoende oefening van de militie op de schutterij. Ik vermeen te hebben aangetoond, dat het bewijs van den heer KNOOP geen bewijs is, zelfs het tegendeel leert van hetgeen hij zich voorstelde. Hij zou ons willen brengen tot eene soort van Zwitsersche oefenings-stelsel, waarvan de onvoldoendheid door den heer DE ROO, en, zoo ik meen, ook door mij is aangetoond. Zijne stelling noem ik eene verderfelijke. Gelukkig kan ik er bijvoegen, dat zij door weinigen wordt gedeeld.

De heer KNOOP: Het zou vervelend zijn, Mijnheer de Voorzitter, in eene Vergadering, die zoovele niet-militaire leden telt, te willen aanwijzen hoeveel tijd de oefening van miliciens vereischt: men moet daartoe treden in bijzonderheden, welke voor die leden weinig verstaanbaar en daarom weinig aantrekkelijk zouden zijn; en toch zou men tot geen uitkomst geraken, omdat

onder de militairen zelven de gevoelens hemelsbreed verschillen. Ik bepaal mij dus tot enkele opmerkingen.

De heer Booms acht het wenschelijk dat niet maanden, maar jaren aan de oefening der miliciens worden besteed: hij staat het Pruissische of Fransche stelsel voor. Nu is het zeker, dat hoe langer de milicien onder de wapens blijft, hoe meer hij kan leeren. Maar dat is de vraag niet; de vraag is hier: is, wat hij meer leert, zóó volstrekt noodig? Kan men de daaraan ten koste gelegde gelden niet nuttiger gebruiken, òf ter oefening van meer militie, òf ter versterking van andere deelen van ons krijgswezen; en weegt het voordeel op tegen het nadeel, dat de militie-dienst wordt verzwaard en aanleiding geeft dat het betere deel der natie zich daaraan onttrekt? — Naar mijne meening maakt een langer verblijf onder de wapens, in vreedstijd, wel meer geschikt voor de kazerne, weinig meer geschikt voor den oorlog, en moet de vorming tot soldaat worden beperkt tot den kortst mogelijken tijd, ten einde, voor dezelfde som, bij oorlog over veel meer soldaten te kunnen beschikken. Nu heb ik van den heer Booms niet gehoord, dat in 3 maanden tijds den milicien niet het *volstrekt noodige* kan worden onderwezen.

Die oefeningstijd van 3 maanden, ingevoerd door den generaal List welligt ook om den toestand van 's lands schatkist, moest vooral dienen om den milicien zoover te brengen, dat hij in 't gelid optreden, zijn wapen gebruiken en marschen maken kon. Dat doel werd bereikt. Maar, zegt de heer Booms, de schietoefeningen waren gebrekkig; — toch werd daaraan door List eene groote impulsie gegeven, en zoo zij al sedert zijn verbeterd, de milicien leerde toen toch wat den vrijwilliger werd geleerd.

De heer Booms zegt dat in 10 weken de milicien wel in het bataillon kan optreden, maar dat dan de détail-oefeningen moeten beginnen. Het is mij, welligt met velen, duister wat daarmede wordt bedoeld; maar wordt daaronder ook begrepen de oefeningen in de velddienst, dan vind ik die wel noodig voor het kader, niet noodig voor den milicien. De velddienst leert o. a. hoe de posten uit te zetten ter beveiliging van het leger; maar aan hem, die op post wordt gesteld, wordt tevens gezegd wat hij daar heeft in acht te nemen, en de werkelijkheid, de gevaren van den oorlog zullen hem dan nopen veel stipter zijne verpligtingen

gen op te volgen, dan jarenlange vredes-oefeningen dit vermogen.

Volgens den heer Booms leerde de milicien vroeger het tirail-leeren even onvolledig als de vrijwilliger; nu wordt dat beter onderwezen en daaraan meer tijd besteed. Maar als men dat tirail-leeren niet te kunstmatig maakt, het kader — de officier, de onder-officier, de korporaal — daarin t'huis is, en dus op elk sein den milicien zijne verrigtingen weet op te geven, kan er dan wel veel tijd noodig zijn om hem ook daarin genoegzaam te oefenen?

De oefening in de garnizoensdienst is geheel overbodig.

En de oefening in het schieten? — Er is iets tegenstrijdigs in de bewering dat de milicien, om goed te leeren schieten, veel moet schieten en daarom langer onder de wapens moet blijven, terwijl men tevens beweert dat, om goed schutter te blijven, men aanhoudend moet blijven schieten, — de reden, meen ik, waarom bij de scherpschutter- of tirailleur-kompagnieën het schijfschieten immer voortgaat. Zijn nu die beweringen juist, dan weet ik niet waarom men den milicien eenige maanden langer in het schieten oefent, daar hij toch het grootste gedeelte van zijn diensttijd niet onder de wapens is en zijne eigenschappen als schutter dan weder verloren gaan. Maar ook, het is eene bekende zaak, dat wie aanleg heeft, in korten tijd goed leert schieten; wien die ontbreekt, leert het nooit. De schiet-oefeningen der miliciens leveren daarvan voorbeelden op.

Echter stem ik volkomen toe, dat langer oefening beter zal doen tirailleen en schieten; maar, ik herhaal, de vraag is: is korter oefening *voldoende*? En, zoo ja, is dan niet die meerdere oefening te duur gekocht, als men bedenkt dat dezelfde som kan strekken om wellicht het dubbele aantal onzer landgenooten in staat te stellen onmiddellijk als bruikbaar soldaat op te treden? — De Zwitser moge door vierweekscbe oefening geen *volmaakt* soldaat zijn, toch is daardoor ieder Zwitser oogenblikkelijk een *bruikbaar* soldaat.

De oorlogsgeschiedenis leert vooral drie eigenschappen in den soldaat waardecren: onderwerping aan de krijgstucht, het gebruik van zijn wapen en het volhouden van marschen. De eerste eigenschap bezit onze milicien in hooge mate; de tweede verkrijgt hij gemakkelijk in 3 maanden, en wat de laatste betreft, meermalen bleek het, dat hij beter de vermoeienis van een marsch

volhield, dan de vrijwilliger die jaren in garnizoenen had doorgebracht.

Het is dus, geloof ik, uit eene meer dan 10 jarige toepassing duidelijk gebleken, dat eene oefening van 3 maanden bruikbare soldaten vormt: de infanterist of kavallerist kan dan in het baillon of eskadron optreden; de vesting-artillerist kent dan alles, wat de kanonnier in gewone tijden leert; de veld-artillerist en stukrijder zijn in staat de batterij te bedienen. Zoo o. a. voldeed de Limburgsche batterij, onder bevel van den kapitein WOORTMAN SPANDAW, en enkel bestaande uit het kader met pas sedert Mei ingedeelde miliciens, kanonniers en stukrijders, in Augustus daaraanvolgende alleszins bij de manoeuvres in het kamp van *Zeist*.

Wil men den soldaat volmaakt, dan is het moeilijk den duur van zijnen oefeningstijd te bepalen: eigenlijk wordt die volmaaktheid eerst in den oorlog verkregen. Zoo is in Pruissen hevig getwist over de vraag, of een oefeningstijd van twee jaren wel voldoende was: drie jaren neemt daarvoor het krijgsbestuur, en een oefeningstijd van 3 maanden moet zeker geheel onvoldoende toeschijnen voor ieder, die eenigszins tot die Pruisische begrippen overhelt.

De heer Booms repliceert daarop het volgende:

Vooreerst, Mijnheer de Voorzitter, moet ik doen opmerken, dat de heer KNOOP mij een eisch toedacht dien ik niet stelde: Ik heb geen jaren geëischt voor de vorming van den man, zoo als in Frankrijk en Pruissen, maar slechts maanden, en de redenen waarom vermeldde ik tevens om alle misverstand te voorkomen. Verder vind ik in den heer KNOOP, ten opzichte van de praktische vorming van den milicien, een afschaffer als ik nog nimmer ontmoette, en dat soms op de zonderlingste gronden. Wij schijnen het zoo wat eens te zijn omtrent den tijd voor de afrigting van den man in het gelid, maar de détail-oefeningen, volgens mij eene hoofdzak, werpt hij zoo wat alle over boord. Voor zooveel dit woord détail-oefening onduidelijk is, zal ik eene kleine opheldering geven. De rekruten doorloopen eerst onder de leiding van de adjudanten de soldaten- en de pelotons-school, en leeren dan tevens, tusschen de morgen- en avond-oefeningen, hoe hunne kleding en wapens in orde te houden, het pakken van den ransel, de algemeene verplichtingen van den soldaat, de signalen van het tirailleen, hunne verplichtingen in garnizoensdienst, en de inrigting

van hun geweer als vuurwapen; eenige voorbereidende praktische oefening gaat hiermede gepaard. Daarna worden zij overgegeven aan de kompagnies-kommandanten om gedurende de 6 volgende weken geoefend te worden in het tirailleeren, in de velddienst, het bajonetschermen, schieten en beoordeelen van afstanden: dit zijn die détail-oefeningen, waarbij ieder man individueel onderwijs moet ontvangen, gereed moet worden gemaakt om buiten het gelid zelfstandig te kunnen optreden. Dan gaat men over tot de toepassing bij gezamenlijke oefeningen en tot oorlogsmarschen, terwijl het schijfschieten wordt voortgezet. Deze opheldering zal wel voldoende zijn.

Nu acht de heer KNOOP de garnizoensdienst — waarvan ik niet gewaagde — overbodig. Daarvan wordt theoretisch niet bijzonder veel werk gemaakt, en tevens partij getrokken om den man op de plaats bekend te maken met de namen der verschillende hoofddeelen van een vesting-front; verder doet de man eenige wachten, en dat is toch noodig om hem als zelfstandige drager van consignes te leeren optreden en handelen tot handhaving van de rust en orde in het garnizoen en in de kazerne, tot het doen eerbiedigen van algemeen eigendom, tot bewaking van gevangenen enz.; hij leert daarbij de pligten en het karakter van den schildwacht kennen, in welke betrekking vele onzer miliciens nog maar een verlegen figuur maken.

Het onderwijs in de velddienst leert den man niets, beweerde de heer KNOOP. Ik weet het tegendeel bij ondervinding. Ik heb gezien, hoe eene doelmatige opleiding den man van het terrein leert partij trekken om te zien zonder gezien te worden, om de tegenpartij — want de troepen worden ook hierbij tegenover elkander geplaatst — te bespieden en in het oog te houden, om waarnemingen te doen en die mede te deelen — wat eene hoofdzaak is —, om zich onderling te waarschuwen en in verband met elkander te handelen, zich teregt te vinden, om het doel te begrijpen van veld- en schildwachten, van voorhoede en éclaireurs. Ik heb ook gezien hoe daarbij het kader zich ontwikkelt, terrein-kennis opdoet, daarvan partij leert trekken tot opstelling van wachten en posten, leert waarnemen, rapporteeren, zich orienteeren, en op het bivak inrigten, in een woord: met intelligentie handelen. En dit alles zou onnut zijn?

Ook het onderwijs in het schieten is onnut, want, heeft de heer KNOOP woordelijk gezegd, het blijkt uit de omstandigheid, dat men

de scherpschutters het schieten doet onderhouden, dat dit verleerd kan worden, en daarom moet men den milicien, die wêer naar huis gaat, maar niet leeren schieten. Waarlijk, tegen zulke argumenten valt niet te strijden; dat is geen ernst. Niet alleen van het schieten, ook van alle andere zaken verleert men op den duur, als men ze niet onderhoudt, en op dien grond zou men den milicien maar niets moeten leeren. Overigens blijf ik bij wat ik gezegd heb van die schietoefeningen van vroeger tijd, en beweer dat nu nog de meerderheid van onze 5 maandsche miliciens naar huis gaat zonder het verder in het schieten dan tot op 100 passen gebragt te hebben.

De heer KNOOP gaf toe, dat het tirailleen vroeger ook aan den vrijwilliger onvolledig werd onderwezen; maar is dat dan niet een bewijs, dat het onderwijs van den milicien zoo veel te meer te wenschen overliet?

Doch ik zal het hierbij laten. Ik heb mij bepaald bij de infanterie, omdat ik de détails van dat onderwijs kon bijbrengen. Overigens zou het mij niet moeilijk vallen te dier zake een uitgewerkt tableau te geven, indien dit hier te pas kwam. Ook heb ik mij bepaald bij de eerste oefening, maar verbetering in de herhaling van oefening is nog noodzakelijker, juist omdat het geleerde moet worden onderhouden.

De heer PREIFFER wenscht een enkel woord te spreken naar aanleiding van de verklaring van den heer Booms, dat hij uitbreiding van de militie noodzakelijk acht om het veldleger van de schutterij los te maken. Hij heeft dat met genoegen gehoord. Spreker heeft de rede van den heer DE ROO niet kunnen nalezen, omdat die nog niet in druk verschenen is, maar heeft hij hem goed verstaan, dan is die heer geenszins tot dezelfde conclusie gekomen als de heer Booms. Hij wenscht toch te constateeren dat uit de nota van den heer DE ROO, gevoegd bij het voorlooppig verslag der Kamer over de Begrooting van Oorlog voor 1867, blijkt, dat die heer geene uitbreiding van de militie wenscht, om geen meerderen druk te leggen op de bevolking. Verder heeft de heer DE ROO in de Kamer verklaard dat hij geen IJssel-verdediging wenscht, dewijl er, als men die verdedigingslijn opgeeft, in de verte geen sprake kan zijn van de uitbreiding van de militie, en men alsdan met meer grond zou kunnen spreken van het

leger te beperken. Die uitbreiding der militie is dus wel degelijk door den heer DE ROO bestreden. Spreker vereenigt zich ten slotte geenszins met de meening van den heer DE ROO VAN ALDERWERELT, maar sluit zich geheel aan het krachtig protest daartegen in de voorgaande Vergadering door de heeren DEN BEER POORTUGAEL en BREDIUS uitgebragt.

De heer JANSSEN zegt: Ik wensch slechts een enkel woord te zeggen, ter rectificatie van hetgeen door den heer Majoor KNOOP is in het midden gebragt. Ik wil niets afdingen op de geoefendheid der miliciens bij de Limburgsche kompagnie veld-artillerie; alleen wil ik er op wijzen dat men dwaalt in het beweren, dat bij die kompagnie alleen en uitsluitend miliciens zouden zijn ingedeeld geweest. Ik heb zelf bij die kompagnie gediend, en weet dus dat de formatie drie vrijwilligers-kanonniërs per stuk aanwees. Bovendien waren daarbij 10 stukrijders-vrijwilligers en, per ligting, slechts 19 stukrijders-miliciens, zoodat dan ook tot achter- of voorrijders der bespanningen vrijwilligers konden worden gezegd.

De heer STELTJES doet opmerken, dat bij de behandeling dezer quaestie wel eenigszins uit het oog wordt verloren de verschillende toestand van het eene leger bij het andere, en van den eenen tijd bij den anderen. Heeft men in 1842 eene oefening van drie maanden voor de miliciens bepaald, dan was dat niet zoozeer omdat men dien tijd voldoende achtte, maar ook om de groote financiële verwickelingen van die dagen, welke een overdreven zuinig beheer noodig maakten. In de tweede plaats doet Spr. opmerken, dat er zoo kort na den oorlog, in 1839, nog veel vrijwilligers bij het leger waren. Dat getal was veel sterker dan nu. Er waren toen, volgens de formatie, bij iedere kompagnie omstreeks 60 man kader en vrijwillige soldaten. In Pruissen waren toen in den regel twee ligtingen miliciens, met zeer enkele oude officieren en onder-officieren. Door die grootere kern, kon men in 1842 met minder oefening van de miliciens volstaan.

Daarbij had men toenmaals een veel langer tijd van voorbereiding. Terwijl de Keizer der Franschen in 1859 reeds den 1sten Januarij den oorlog aan Oostenrijk aankondigde, hadden de eerste

gevechten in Italië pas in Mei plaats. Het Oostenrijksche leger was eerst den 20 April den Ticino overgetrokken. Men kon dus onder de vroegere omstandigheden op eenige maanden tijd rekenen, en dit bij de oefeningen der miliciens in aanmerking nemen. Doch de jongste gebeurtenissen hebben geleerd, dat die tijd voorbij is. Aan Denemarken werd in Januarij de oorlog verklaard, en in Februarij begon hij. Omringd door groote mogendheden, moeten wij er dus op rekenen dadelijk klaar te zijn. Waren dus vroeger 3 maanden oefening voldoende, zoo is dit onder de veranderde omstandigheden het geval niet meer. Spreker zou den vereischten tijd globaal op 6 à 7 maanden schatten; hoe langer oefening hoe beter uit een zuiver militair oogpunt, als het geld er voor te bekomen is; maar het komt er vooral op aan, dat men de manschappen elk jaar weder oproept, inzonderheid met het oog op de schutterij, opdat zij zoo goed mogelijk geoefend daarbij komen.

Men heeft ook gewezen op den langeren dienstdtijd in de groote legers, en daaruit afgeleid dat dit ook bij ons noodig is, daar wij niet krijgshaftiger zijn dan andere natiën, hoewel Spreker toch ook niet zou willen toegeven dat wij minder geschikt zijn voor de krijgsdienst. Hij gelooft, dat elders die langere dienstdtijd meer een pretext dan waarheid is. In Pruisen bijv. kan men officier worden door eenjarige dienst, en men laat echter de soldaten 3 jaren dienen, welken tijd men aanvult door allerlei oefeningen die niet noodig zijn. De dienstdtijd hangt dus ook zamen met de inrigting der oefeningen. De eigenlijke kwestie was, dat Pruissen *à tout prix* oorlog wilde voeren, en dus altijd een leger onder de wapenen verlangde te hebben. Verklaarde men dus dat één jaar voldoende was, dan had dit plan niet uitgevoerd kunnen worden, en daarom werd een tijd van drie jaren bepaald, ofschoon men er zelf niet aan geloofde. Toen men het cenmaal zoover gebragt had, attaqueerde men de Deenen en daarna de Oostenrijkers.

Spreker gelooft, dat in Frankrijk en Rusland ook dergelijke pretexts in het spel zijn. In Rusland neemt men kleine ligttingen, maar zij dienen 15 jaren. Dit geschiedt om de manschappen geheel vreemd te maken aan het volk, met welk doel zij ook naar geheel andere oorden worden gezonden dan waar zij geligt zijn.

In Frankrijk is de langere dienstdienst gedeeltelijk eene noodzakelijkheid, omdat de manschappen ook in Afrika dienen en men niet jaarlijks die troepen kan doen aflossen; evenmin die, welke in Mexico, Cochinchina, enz. dienen.

De heer DE ROO VAN ALDERWERELT heeft er ook op gewezen, dat wij, op het voetspoor der Pruissische eenjarigen, vrijwilligers zouden kunnen hebben als kadets-milicien met een dienstdienst van 3 maanden. Die tijdsbepaling begrijpt Spreker niet; hij zou een langeren dienstdienst verlangen, anderhalf jaar of daaromtrent, want anders zouden degenen, die den minsten dienstdienst vervulden, den hoogsten rang verkrijgen, hetgeen niet rationeel is.

De heer KNOOP. Ik merk alleen op, Mijnheer de Voorzitter, dat ik natuurlijk berust in hetgeen de voorlaatste Spreker heeft medegedeeld omtrent de samenstelling der Limburgsche batterij, waar die Spreker bij heeft gediend. Mijne opgave is echter afkomstig van iemand, die eveneens met die samenstelling zeer goed bekend was.

De Voorzitter stelt thans aan de orde het *tweede* punt van behandeling, luidende:

„Ook het denkbeeld om de algemeene dienstplichtigheid in te voeren bij onze schutterijen, is af te keuren.”

De Voorzitter herinnert daarbij, dat de heer DE ROO VAN ALDERWERELT zijne afkeuring voornamelijk daarop heeft gebaseerd, dat het niet genoeg is *veel* menschen onder de wapenen te hebben, maar dat het *goed geoefende* menschen moeten zijn, zoodat het niet wenschelijk zou wezen dat wij, boven en behalve het eigenlijke leger, nog eene schutterij van 300 000 hoofden verkregen.

De heer STIELTJES zegt in dien zin een voorstander van algemeene dienstplichtigheid te wezen, dat hij wilde dat alle mannelijke inwoners, bijv. van hun 20ste of 21ste tot hun 43ste of 44ste jaar, beschikbaar zouden zijn om in tijd van oorlog diensten te bewijzen. Hij zou er echter niet voor zijn, om al die personen als soldaten te oefenen en aldus een aantal handen aan den arbeid te onttrekken. Daarentegen moet men zich niet te veel voorstellen van de aanhangige wet op de schutterijen, want zij bevat

een art. 129, hetgeen haar alle waarde ontnemt. Dat artikel zegt, dat als de oefeningen te moeilijk vallen of op een te grooten afstand zouden moeten gehouden worden, zij kunnen worden nagelaten. Even als nu, zal de schutterij werkelijk slechts bestaan in de groote centrums van bevolking. De sterkte der schutterij wordt bij de nieuwe wet van 2 tot $1\frac{1}{2}$ pct. der bevolking verminderd. Spreker noemt dit dus eene wet van *ontopening*; men zal kunnen beschikken over degenen die in de steden zijn, ongeveer $\frac{1}{3}$ der bevolking uitmakende, maar niet over de $\frac{2}{3}$ der sterkte, die het platteland bewonen. Maar dit is nog niet alles. Breekt er een oorlog uit, dan verliezen wij dadelijk de beschikking over verscheidene provinciën, en uit Limburg, het oosten van Gelderland, enz. zal geen schutterij komen. Men zal dus in de andere provinciën een grooter cijfer moeten hebben, om in de verdediging te voorzien.

Dienstpligtigheid der geheele bevolking is niet noodig; niet allen behoeven te leeren exerceeren. Met onze uitgestrekte liniën van defensie zijn er een aantal diensten, waarvoor men slechts handen behoeft. Er zijn bijv. duizende bij duizende handen noodig enkel om met vaartuigen heen en weder te varen, ten einde des winters het ijs op de inundatiën open te houden. In 1672 werden tot dergelijke diensten, tot schansenbouw, enz. duizenden en tienduizenden opgeroepen; ook om gevangenen te transporteeren en te bewaken, posten te betrekken, die alleen moesten dienen om bij het naderen van de vijandelijke troepen alarm-signalen te geven enz. is geen militaire oefening noodig. Bij het in staat van verdedigingstellen heeft men insgelijks behoefte aan een groot aantal handen. Hoe meer men dus over de krachten der bevolking kan beschikken hoe beter, vooral in den tegenwoordigen tijd, nu de oorlog zoo spoedig opkomt. Spr. zou er dus voor zijn om in de wet op te nemen eene algemeene dienstpligtigheid, maar om de oefeningen slechts zoo ver uit te strekken als tot bekoming eener voldoende legersterkte, ook na het verlies der buitenste grensstreken, noodig is.

De Voorzitter: Het denkbeeld van den heer DE ROO is ook, dat die manschappen, die men alleen dienstpligtig zou verklaren om handen te hebben voor de verschillende werkzaamheden die zich

in tijd van oorlog kunnen voordoen, niet zouden worden gekleed, gewapend noch geoefend.

Behandeling van het *derde* hoofdpunt, luidende:

„Art. der 177 Grondwet, waarbij de verplichting tot gewapende dienst aan alle ingezetenen is opgelegd, behoort alleen toepassing te verkrijgen in dezen zin, dat de plaatsvervanging, zoo niet afgeschaft, dan toch beperkt worde.”

De heer BREDIUS kan zich met deze stelling niet vereenigen. Hij zou aan het slot, waar gezegd wordt „dat de plaatsvervanging, zoo niet afgeschaft, dan toch beperkt worde” wenschen te lezen: dat de plaatsvervanging afgeschaft worde.

Zijn eerste bezwaar tegen de gestelde thesis is, dat men hinkt op twee gedachten. Men moet de zaak willen of niet willen, en wil men ze, dan moet men haar zoo toepassen, dat er het meest algemeene gebruik van gemaakt kan worden. De heer DE ROO wil de plaatsvervanging laten bestaan, maar wil ze beperken, door die moeilijk te maken. Daartoe wenscht hij dat de vier volgende punten in aanmerking worden genomen: 1°. de plaatsvervanging zal alleen geoorloofd zijn, wanneer de plaatsvervanger den ganschen dienstdienst onder de wapenen blijft; 2°. het volgen van het Fransche stelsel, het betalen namelijk van eene zekere som gelds aan het Rijk, ten einde van de dienst vrij te zijn, waartegen de Regering dan voorziet in de plaatsvervanging; 3°. de plaatsvervangers in te lijven bij het staande leger, waarbij op den voorgrond staat afscheiding van het staande leger van de militie; 4°. de miliciens uit den gegoeden stand, even als in Pruissen, eenige faciliteiten te geven.

Bij de bespreking van deze punten kunnen het eerste en het derde te zamen worden gevat, omdat zij op hetzelfde neerkomen.

Die beide punten zullen nu, wanneer zij als beginsel in eene wet werden opgenomen, een privilege in zake van belastingen geven. De Grondwet legt aan ieder ingezetene de verplichting op de wapenen te dragen. Hij, die echter geld genoeg heeft om een plaatsvervanger te stellen, zal de belasting in bloed niet brengen, maar die vervangen door eene belasting in geld. Iemand,

die minder door de fortuin gezegend is, zal zich verplicht zien zijne zonen zelven het geweer te doen dragen en in oorlogstijd zelven zich te wagen, terwijl een ander daarvan bevrijd zal wezen, die in de mogelijkheid is een plaatsvervanger te koopen.

Wat zal evenwel het gevolg zijn van de toepassing van het eerste en het derde punt? Dat de plaatsvervanging moeilijk wordt, omdat men den plaatsvervanger, die zich aanbiedt, veel geld zal moeten geven, zoodat men een voorregt zal toekennen aan hen, die ruim bedeeld zijn met geldelijke middelen.

Het bezit van geld wordt dikwijls verschillend beschouwd. Die het niet heeft, hecht er waarde aan om er genot van te hebben. Die het heeft, hecht er waarde aan om het te behouden. Zij nu, die geld bezitten, zullen echter in den regel liever geld geven, dan hunne kinderen zelven de wapenen te zien dragen.

Bij het derde punt wordt nog iets op den voorgrond gesteld, waarmede Spr. zich niet vereenigen kan, namelijk de afscheiding van het staande leger van de militie. Zonder zich op technisch gebied te begeven, wenscht Spr. een paar punten aan te stippen, die tegen de toepassing van dit denkbeeld groot bezwaar opleveren.

In de eerste plaats dat, wanneer de miliciens een afzonderlijk deel van het leger uitmaken, en dus niet in aanraking komen met de vrijwilligers, die veel beter met de dienst bekend zijn, die miliciens ook een veel langeren tijd van oefening zullen behoeven. Er zijn toch vele détails, die de milicien door afzien leert, zonder dat daarin bepaaldelijk onderrigt behoeft gegeven te worden. Voor een jongen, die zoo even den ploeg of de werktafel heeft verlaten, is dikwijls het voorbeeld zijner kameraden, die eenige jaren dienst hebben, van meer nut dan het bepaaldelijk ontvangen van onderrigt gedurende eenigen tijd.

In de tweede plaats. Wat zal de verhouding zijn tusschen het staande leger en het militie-leger?

Indien het kader van het militie-leger geheel op zich zelf staat, zegt Spr., dan zal men twee onderscheidene korpsen officiers hebben, want was dit niet het geval, er zou geen militie-leger zijn. Men zou dus hebben officieren bij het staand en officieren bij het militie-leger. Derhalve zou men het treurig verschijnsel zien, dat werd waargenomen toen Engeland in Indië twee legers

had: het leger van de Koningin en het leger van de Compagnie. Het onderscheid tusschen de beide legers werd zóó groot geacht, dat een vaandrig van het eerste zich in de openbare achting en positie gelijk achtte met een kolonel van dat „Koopmans-leger.” Het zou inderdaad treurig zijn, als iets dergelijks in ons kleine landje kon plaats vinden.

Wat het vierde punt betreft, door den heer DE ROO behandeld, doet Spr. opmerken, dat het niet hetzelfde is, wanneer men aan de jongelieden uit den meer goeuden stand, die in de militie vallen, vergunning geeft op eene andere wijze te leven dan de gewone soldaat, mits overigens dezelfde dienst verrigende, of wanneer men hun veroorlooft zich een plaatsvervanger te verschaffen. Dit is zeker ook wel eenigszins een voorregt, maar toch niet zoo groot als dat der plaatsvervanging. Men vergete toch niet dat de miliciens uit de mindere klasse eigenlijk in denzelfden toestand blijft verkeerren, waarin hij zich in de maatschappij bevond, terwijl de miliciens uit den meer goeuden stand in het kazerneleven ontberingen en ongemakken zou vinden, waaraan hij niet gewoon is. Spr. meent dat het niet af te keuren zou zijn, wanneer men aan de miliciens, die dit bekostigen kunnen, de gelegenheid gaf, om zich te blijven bewegen in hun eigen maatschappelijke kring. Zóó toch zouden zij buiten aanraking blijven met minder beschaafde personen, iets wat hun en hunne familie zeker zeer aangenaam zou wezen.

Spr. wenscht nu op de gronden te wijzen, die pleiten voor eene geheele afschaffing der plaatsvervanging. Hij beroept zich daartoe niet eens op art. 177 der Grondwet, dat uitdrukkelijk zegt, dat *ieder* ingezeten verplicht is om de wapenen te dragen, *dragen* in dien zin, dat men het *zelf* doet; maar hij staat die afschaffing voor uit een practisch oogpunt, met het oog op ons leger zelf. Spr. doet opmerken, dat ofschoon de plaatsvervanging niet zoo sterk bij het leger in minachting is als vroeger, men daar toch steeds uit de hoogte op den plaatsvervanger blijft nederzien. Teregt, meent hij; de plaatsvervanger toch is gewoonlijk iemand, die niet in dienst is gegaan ten gevolge van een opgewekt gevoel voor den militairen stand. Het is waar, de meeste vrijwilligers worden ook wel tot de dienst gelokt door het handgeld, maar bij hen is er toch eene zekere neiging tot het sol-

datenleven. De plaatsvervanger daarentegen, neemt meer dienst om voor eenigen tijd den kost te verdienen voor zijn gezin of voor eenigen nabestaande. Hij verkoopt zijn ligchaam voor anderen; waagt zich om zich voor hen, als het nood is, te laten doodschieten. Dergelijke handeling acht Spreker niet achtenswaardig, en geeft dus wel eenigen grond, dat men niet met veel achting op den plaatsvervanger nederziet. Buitendien, voor den plaatsvervanger bestaat geen emulatie, geen bevordering. Van den anderen kant levert dat geld, hetwelk hij getrokken heeft en voortdurend blijft trekken, een groot nadeel. Lange jaren geleden is Spr., door de omstandigheden gedrongen, onder de wapenen geweest, en toen heeft hij ondervonden dat voor den soldaat niets schadelijker is dan een welgevulde zak. De beste soldaten van dien tijd waren degenen, die hongerig uitzagen naar de uitdeeling, en dan de weinige centen gretig in den zak staken, maar met dezulken die klonken met guldens en rijksdaalders, kon men niet veel uitvoeren. Niet alleen dat de plaatsvervangers minder goede militairen waren, maar zij sleepten nog anderen mede, verteerden hun geld met hen, zoodat dikwijls niet één, maar drie of vier man, door hunne schuld, voor dronkenschap moesten gestraft worden! Ook die nadeelige zijde van de plaatsvervanging kan zeker niet strekken om de achting van den soldaat voor zich zelve en voor zijn stand te verhoogen. Wanneer de soldaat geene hoogachting heeft voor zich zelve en geen hoog begrip van zijn plicht, dan is hij van zelf minder weerbaar dan wanneer hij daarvan doordrongen is. Het stelsel van plaatsvervanging, zegt Spr., strekt dus om onze weerbaarheid te verminderen, omdat hoe meer plaatsvervangers in eene kompagnie, hoe minder algemeene moraliteit daar heerscht.

Spr. zou dus, om het tegenovergestelde te verkrijgen, een groot voorstander zijn van het Pruissische stelsel, namelijk om aan de miliciens van den gegoeden stand een voorregt te verleenen, wat hunne levenswijze betreft.

Spreker kan uit eigen ondervinding getuigen. Hij kwam in 1830 als vrijwilliger bij eene kompagnie, die bestond uit dienstplichtigen, uit enkele plaatsvervangers, uit enkele vrijwilligers die getrouwd waren, maar wier vrouwen van het gemeentebestuur eene zekere uitkeering ontvingen, en uit een 20tal vrijwilligers allen uit

den fatsoenlijken stand. Deze laatsten verbonden zich onderling, om al de diensten, die van den soldaat gevergd werden, zelf te presteeren, zich niet de weelde van een oppasser te veroorloven, en een voorbeeld aan de kompagnie te geven. Dit deden zij dan ook, en met zoo goed gevolg, dat de kompagnie, eer men 3 maanden verder was, de fraaiste was van het geheele bataillon, niettegenstaande zij den bijnaam had van de Jonker-kompagnie, en dit eenvoudig omdat de jongelieden het voorbeeld gaven aan den minderen man, en het bewijs leverden dat zij zich niet te goed achtten om te doen, wat de anderen moesten doen. Spreker meent dit voorbeeld, ofschoon hij er zelf bij betrokken was, te mogen aanhalen, omdat het reeds zoo lang geleden is, dat alle denkbeeld van eigen lof uit te bazuinen, daarbij moet wegvallen; en hij doet het vooral, om aan te toonen, dat men kan komen tot volledige afschaffing van de plaatsvervanging, met toekenning van eenige voorregten aan degenen, die in staat zijn voor zich zelven te zorgen en geen behoefte hebben aan het kazerneleven, waarbij echter eene eerste vereischte is, dat zij van geen dienst, die van den soldaat wordt gevergd, worden verschoond.

Spreker gelooft dus, dat de thesis van den heer DE ROO VAN ALDERWERELT niet moet worden gelezen: „dat de plaatsvervanging, zoo niet afgeschaft, dan toch beperkt worde,” maar meer absoluut: „dat het wenschelijk, ja noodzakelijk is, dat de plaatsvervanging in ons land worde afgeschaft.”

De heer RAEDT VAN OLDENBARNEVELDT herinnert, dat hij in de vorige bijeenkomst eene motie gedaan heeft om de discussiën tot eene volgende gelegenheid uit te stellen, daar hij het onderwerp, dat in de derde plaats zou behandeld worden, zoo gewichtig achtte, dat daaraan wel eene nieuwe vergadering gewijd mogt worden.

Bij de bespreking van dat onderwerp, de algemeene dienstplichtigheid, komt het Spreker voor, dat er met eene groote luchthartigheid over de zeer heldere en duidelijke bepalingen der Grondwet is heengesprongen. Men grijpt alles aan, om de algemeene dienstplichtigheid uit de Grondwettelijke bepalingen te deriveeren. Wanneer de wet duidelijk en ondubbelzinnig is, behoeft men niet naar andere middelen om te zien; meent men het tegengestelde,

dan dient men terug te gaan tot de bedoeling van den wetgever en de geschiedenis der wet.

Nu meent Spreker te mogen stellen, dat, bij het maken van de Grondwet van 1848, het denkbeeld van algemeene dienstpligtigheid geheel vreemd was aan de Regering en de natie. Noch door de toenmalige Regering, noch door den Minister van Oorlog, noch door eenig lid der Kamer is zij, hetzij bij het schriftelijk hetzij bij het oraal debat, in de Dubbele Kamer ter sprake gebracht.

De bepaling van art. 177 der Grondwet heeft haar aanwezen te danken aan een voorschrift, dat men in de vroegere Grondwetten van 1815 en 1840 terugvond. Het artikel luidde bijna zoo als nu, maar er was nog een staart aan toegevoegd, luidende: „Overeenkomstig 'slands oude gewoonte, den geest van de Pacificatie van Gent en de grondbeginselen bij de Unie van Utrecht aangenomen.” Men heeft in 1848 begrepen, dat dit achterwege kon worden gelaten.

Men heeft art. 177 toen niet anders beschouwd dan als eene algemeene herinnering en aansporing, eene opwekking en Grondwettelijke levendig-bouding van het gevoel van nationale zelfstandigheid, en heeft het uit dat oogpunt noodzakelijk geacht, als blijvende herinnering in de hoogste rijkswet te wijzen op de verplichting van ieder Nederlander om, als het er op aankwam, den geboortegrond te helpen verdedigen, en de wapenen voor het behoud onzer onafhankelijkheid op te vatten. Spreker gelooft, dat de geheele bepaling gerust had kunnen blijven, bij het bekende nationaliteitsgevoel dat ons Nederlanders bezielt, en 't geen hij ook vertrouwt dat ons nooit zal verlaten.

Indien dus bij het maken der bepaling zelve niet is gedacht aan algemeene dienstpligtigheid, dan begrijpt Spreker niet hoe men er toe kan komen (het al of niet wenschelijke van dien algemeenen dienstpligt daargelaten), om die uit de Grondwet te deriveeren. De heer BREDIUS heeft bij eene vorige gelegenheid sterk geijverd voor zoodanig Grondwettelijk stelsel van algemeene dienstpligtigheid, en gezegd, dat hij het er voor hield dat die in de Grondwet te lezen stond, want dat deze voorschrijft dat de Koning altijd eene toereikende land- en zeemagt zal onderhouden; zoodat, als de Koning meende dat *alle* weerbare mannen in het koninkrijk

daarvoor vereischt werden, men dan maar *pro forma* eene loting moest houden, waarbij geene vrije nummers voorkwamen en *allen* aanlootten. Spreker kan zich niet voorstellen, dat dit ernstig kan zijn gemeend, te meer daar hij van vroeger weet, dat die Spreker niet zoo ligtvaardig over gewigtige punten heenstapt.

In de tegenwoordige omstandigheden zou Spreker zelf welligt een voorstander van de algemeene dienstpligtheid kunnen zijn; maar dat is de kwestie niet. Het is niet de vraag wat op gegeven tijden wenschelijk kan worden geacht, maar wat Grondwettelijk is. Men moet maar niet zoo bij accomodatie uit de Grondwet aanhalen wat er niet in staat. Wanneer in 1848, of reeds in 1844 bij het voorstel der negenmannen, het punt der algemeene dienstpligtheid door de Regering of Kamer ware aangevoerd, zou er in het gansche land een rilling en een kreet van verontwaardiging zijn opgegaan. Men zou in ernst gemeend hebben, dat de Regering aan een annexatie aan Pruisen dacht. Het was zoo geheel on-Nederlandsch, dat het nimmer in het brein van eenig Nederlander is opgekomen om het bij ons in te voeren.

Men moet voorzigtig zijn, en de bepalingen der Grondwet niet gaan accommodeeren naar gewijzigde denkbeelden en omstandigheden. Wanneer deze op sommige punten verandering noodig maken, moeten de voorstanders daarvan den moed hebben, om (zoo als Spreker meent, dat ten aanzien van het onderwijs het geval moest wezen) voorstellen te doen tot herziening der betrekkelijke bepalingen. Waar het geldt ieder burger, in de kracht van zijn leven, dienstpligtig te maken en midden uit zijne carrière, zijn bedrijf, zijn bestaan onder de wapenen te roepen, moet men eene Grondwettige bepaling hebben, die het bepaald en onduidelzinnig voorschrijft; *zulke* verplichtingen worden niet maar zoo bij accomodatie, bij wijze van schipperen en plooijen, als uit de veronderstelde, maar gansch onbewezene bedoeling des Grondwetgevers, op de burgers gelegd.

De heer BREDIUS herinnert den heer RAEDT VAN OLDENBARNEVELDT, die in twijfel heeft getrokken of Spr. wel meende wat hij zeide, dat hij niet heeft betoogd dat uit de Grondwet eene algemeene dienstpligtheid zou volgen in dien zin, dat *ieder* ten allen

tijde *moet* dienen. Spr. heeft alleen betoogd, dat volgens art. 177 der Grondwet *ieder* ingezetene van den Staat verplicht is te dienen, wanneer dit gevorderd wordt.

Indien Spr. zich wel herinnert, dan is het aan het uitvoerend gezag overgelaten, jaarlijks het contingent van de militie te bepalen. Wanneer dit contingent door den drang der omstandigheden groot moet wezen, zal de Grondwet daarvoor geen beletsel opwerpen.

De Engelsche Constitutie, die slechts voor een klein gedeelte beschreven is, heeft het groote voorrecht zeer rekbaar te zijn en op vele gevallen te kunnen worden toegepast. Spreker zou gelooven dat de Grondwetgevers van 1848, en ook die van 1815 en 1840, die rekbaarheid eenigszins hebben willen navolgen, en gelegenheid hebben willen geven art. 177 zoo uit te leggen en toe te passen, als de omstandigheden zouden vorderen.

Men heeft gezegd dat toen slechts een wensch is uitgedrukt. Spr. kan evenwel niet aannemen, dat men in eene wet, die alle andere wetten beheerscht, een wensch zou uitdrukken. Eene wet kan alleen een bevel, een voorschrift inhouden, geenszins een wensch. Wat zou ook een wensch beduiden?

De heer DE ROO heeft in de vorige Vergadering gewezen op andere artikelen der Grondwet, o. a. art. 181, waarin van loting gesproken wordt, en meende dat dit artikel in den weg zou staan aan de door Spr. bedoelde uitlegging van art. 177. Naar de meening van Spr. stelt art. 181 loting als regel, omdat men uitgaat van de veronderstelling, dat alle weerbare mannen niet behoeven te worden opgeroepen. Dit sluit echter de mogelijkheid niet uit, dat het contingent zoo groot zij, dat niemand vrijloot. De loting doet dus niets af van den dienstpligt aan alle ingezetenen zonder onderscheid opgelegd. Voor de Grondwetgevers heeft er eene reden kunnen zijn om algemeene dienstpligtigheid, wierd zij gevorderd, aan de ingezetenen op te leggen, omdat zij genoeg bekend waren met de geschiedenis, om te weten dat, wanneer wij ons zelven niet krachtig maken, wij er aan bloot staan om onze nationaliteit niet te kunnen behouden, en gevaar loopen in eene vreemde natie te worden ingesmolten.

De heer SALVADOR verklaart met genoegen den heer RAEDT

VAN OLDENBARNEVELT te hebben gehoord, omdat deze de zaak van het juiste standpunt beschouwt. Wanneer men wil twisten over de beteekenis en strekking van art. 177 der Grondwet, dan dient men tevens na te gaan de historie van dát artikel. Men heeft daarbij gesproken van de Pacificatie van Gent en de Unie van Utrecht. Ook daarin zal men moeten nagaan, hoe de weerbaarheid was geregeld.

Er is hier thans iets van meer belang. De juiste oplossing eener vraag hangt grootendeels af van de wijze, waarop die vraag gesteld wordt. Stelt men eene vraag duidelijk, dan is de oplossing gemakkelijker. Men spreekt nu evenwel in dit debat van twee zaken, die men wel moet onderscheiden.

Aan de eene zijde heeft men de vraag: wat vordert de *tegenwoordige* toestand van het vaderland? De heer BREDIUS zegt daarop te regt: „het opwekken van militair leven, het bevorderen van algemeene weerbaarheid, alles doen wat strekken kan om het volk geoefend in den wapenhandel te doen zijn.”

Maar men bespreekt de zaak ook uit een objectief oogpunt, en dit moet geheel afzonderlijk behandeld worden. Neemt men de zaak in verband met de beginselen van beschaving, dan sluit Spr. zich aan bij hetgeen door den heer RAEDT v. O. is gezegd. De kwestie om de weerbaarheid van een land te bevorderen door algemeene dienstplichtigheid, is eene allergewichtigste kwestie. Spr. was op discussie over dit punt niet zoo zeer voorbereid, anders hadde hij een citaat (1) kunnen leveren uit eene beroemde bro-

(1) Zie hier dit citaat: „On a cru que Buonaparte avait perfectionné l'art de la guerre, et il est certain qu'il l'a fait rétrograder vers l'enfance de l'art. Le chef-d'oeuvre de l'art militaire chez les peuples civilisés, c'est évidemment de défendre un grand pays avec une petite armée; de laisser reposer plusieurs millions d'hommes derrière soixante ou quatre-vingt mille soldats; de sorte que le laboureur qui cultive en paix son sillon, sait à peine qu'on se bat à quelques lieues de sa chaumière. L'empire romain était gardé par cent cinquante mille hommes et César n'avait que quelques légions à Pharsale.”

Iets vroeger leest men in dezelfde brochure: „Il était aisé de prévoir ce qui est arrivé (en 1814): tous les hommes sages disaient que la conscription, en épuisant la France, l'exposerait à l'invasion, aussitôt qu'elle serait sérieusement attaquée. Saignée à blanc par le bourreau (Buonaparte), ce corps, vide de sang, n'a pu faire qu'une faible résistance; mais la perte des hommes n'était pas le plus grand mal que faisait la conscription: elle tendait à nous replonger nous et l'Europe entière dans la barbarie. Par la conscription, les métiers,

chure van CHATEAUBRIAND van 1814, „*De Buonaparte et des Bourbons*,” waarin de schrijver op zijne wegslepemde welsprekende wijze doet uitkomen, dat de waarachtige beschaving van een volk geene algemeene dienstpligtigheid vordert, maar een verfijnd stelsel van weerbaarheid, waarvoor slechts een gedeelte van de bevolking wordt gebruikt, dat zich op de grenzen beweegt naar de beste regelen der krijgskunst. In ieder geval moet niet de gansche burgerlijke maatschappij uit haar verband worden gerukt. De natie moet rustig blijven voortgaan met haar gewoon maatschappelijk leven, zich aan handel en nijverheid overgeven, maar niet moet de gansche natie soldaat worden, zoo als de woeste horden in oude tijden.

Spr. bestrijdt alzoo het denkbeeld van algemeene dienstpligtigheid uit een objectief oogpunt. Hij ziet daarin geen voor-, maar achteruitgang van beschaving. Hij wil wel dat men de bevolking mannelijk opvoede, met gymnastiek en allerlei lichaams oefeningen, zoodat ieder man des noods als soldaat *kunne* dienen, maar het beginsel van algemeene dienstpligtigheid, van enorme legers, zoo als dat tegenwoordig meer en meer ingang vindt, is, meent Spr., eene zaak, waaraan vooral een klein volk vreemd moet blijven.

Spr. deelt het gevoelen niet, door sommigen voorgestaan, dat volgens art. 177 der Grondwet ieder de wapenen *zelf* moet dragen. Hij vindt het ook niet wenschelijk. Hij verwacht weinig van den gedwongen soldaat. Zijne persoonlijke ondervinding heeft hem geleerd, dat men dan eerst goed is voor een beroep, als men daarvoor voorliefde heeft. Wanneer art. 177 alleen in de Grondwet stond, zou hij die bewering van algemeene dienstpligtigheid nog kunnen begrijpen. Maar in art. 181 der Grondwet is het beginsel van loting aangenomen en daardoor vervalt van zelf de algemeene dienstpligtigheid. Derhalve is de beteekenis, die Spr. aan art. 177 in verband met 181 der Gw. kan geven, geene an-

les arts et les lettres sont inévitablement détruits. Un jeune homme qui doit mourir à dix-huit ans, ne peut se livrer à aucune étude. Les nations voisines obligées de se défendre, de recourir aux mêmes moyens que nous, abandonnaient à leur tour les avantages de la civilisation; et tous les peuples, précipités les uns sur les autres comme aux siècles des Goths et des Vandales, avaient vu renaître les malheurs de ces temps.”

dere, dan dat men de ingezetenen gedeeltelijk heeft willen laten dienen, gedeeltelijk van de krijgsdienst vrijlaten.

DE VOORZITTER wenschte nog een enkel woord over het onderwerp te spreken.

Ongaarne zou hij zien, dat de Vergadering zich te veel verdiepte in de uitlegging van de Grondwet. Hij gelooft niet dat het doel dezer Vereeniging is om eene tweede Wetgevende Vergadering te worden, waarin over regtspunten van dien aard zou worden gesproken. Maar nu dat punt eenmaal ter sprake is gebracht, hetgeen eenigszins in de rede lag, door het in verband te brengen met het behandelde onderwerp, wenschte hij daarover ook een woord te zeggen.

Spreker is waarschijnlijk de eenige in de Vergadering, die heeft medegewerkt tot het vaststellen van de Grondwet van 1848, en zijne herinneringen daaromtrent zijn nog zeer levendig. Hij is het geheel eens met den heer RAEDT, dat geen lid der Wetgevende Vergadering tot de weder-opneming van art. 177 in de Grondwet heeft medegewerkt met den wensch of de gedachte, dat daaruit *algemeene dienstpligtigheid* zou volgen. Dat zulk een wensch of gedachte bestaan heeft, blijkt, zoo als de heer RAEDT te regt gezegd heeft, noch uit de discussie, noch uit de gewisselde stukken. Spreker vereenigt zich geheel met hetgeen de heer SALVADOR gezegd heeft, dat de bepalingen omtrent de loting in de Grondwet voorkomende, geheel en al aanduiden, dat men *geen algemeene dienstpligtigheid* bij de Grondwet heeft willen aannemen.

Moeijelijk is het zelfs aan te wijzen, zegt de Spr., of die algemeene dienstpligtigheid wel ooit gelegen heeft in de intentie van de vroegere Republiek, althans zij is nimmer toegepast. De verplichting tot het dragen van de wapenen kwam als beginsel voor bij de Pacificatie van Gent en bij de Unie van Utrecht, en het is later van de eene Grondwet in de andere overgenomen, zoo als het wel meer gaat, zonder dat men zich bepaald rekenschap heeft gegeven, welke gevolgtrekkingen daaruit zouden *kunnen* gemaakt worden. Spr. gelooft dat de tegenwoordige Grondwet vrijheid geeft, om zich ten opzichte van dit onderwerp naar goedvinden te bewegen bij de vaststelling der wet op de militie en de schutterijen. De kring is nu zoo uitgestrekt mogelijk, en *in zoo verre* kan men zeggen: de Grondwet bevat de bepaling dat

ieder dienstpligtig is. Intusschen, dat is iets geheel anders dan te beweren dat volgens het bedoeld artikel van de Grondwet ieder *moet* dienen.

Wat de algemeene dienstpligtigheid op zich zelve betreft, Spreker gelooft dat het niet wenschelijk, ja welligt niet mogelijk is, die hier te lande in te voeren.

De heer STIELTJES deelt het gevoelen van den heer RAEDT, dat men zich niet luchthartig van de Grondwet moet los maken, vooral niet omdat zij geene enkele bepaling bevat die de vorming van een goed leger belet. De militie kan, zegt Spr., zoo groot worden gemaakt, dat ook de loting geen hinderpaal stelt voor een groot leger. Hij behoeft slechts daaraan te herinneren, dat bij de tegenwoordige bevolking, die nog jaarlijks toeneemt, 32 000 jongelingen jaarlijks hun 20 jaren bereiken, zoodat er 18 000 overblijven na al de vrijstellingen, die gedeeltelijk overdreven zijn en bij eene nieuwe militiewet verminderd kunnen worden. Een lid der Tweede Kamer heeft aangetoond, zegt Spr., dat alleen de vrijstelling van de eenige zoons, 3000 hoofden ten onregte jaarlijks aan de militie onttrekt; met die zou men komen tot 21 000 man 's jaars. Wanneer men aanneemt dat $\frac{2}{3}$ à $\frac{3}{4}$ daarvan zal dienen en $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ worden vrijgelaten, dan zou men, bij vijf ligtingen van 14 à 15 000 man, kunnen rekenen op 70 000 man militie. De manschappen die men niet aanneemt, zegt Spr., vallen in de schutterij, en zijn dus voor de verdediging des lands niet verloren. Wanneer men geene schutterij had, zou er nog meer grond bestaan om het militie-stelsel verder uit te breiden, maar nu er schutterij is, kan het leger te velde geheel uit militie bestaan, en de schutterij dienen om de vestingen en liniën te bezetten. Dat doel kan bereikt worden zonder luchtig over de Grondwet heen te stappen.

Wat betreft de Pacificatie van Gent en de Unie van Utrecht, moet Spr. tegen den Voorzitter dit doen opmerken, dat het beginsel van de algemeene dienstpligtigheid hier en daar in de vroegere Republiek is te pas gebracht. Bij de verdediging van Haarlem, Leiden, Alkmaar was, bij voorbeeld, naar het getal der inwoners dier steden berekend, stellig de gansche mannelijke bevolking onder de wapenen. Bij de verdediging van Haarlem namen daaraan

zels vrouwen een werkdadig deel, en ook jongelingen; allen hielpen. Bij de verdediging van Breda tegen Haultepenne waren jongens van 15 à 16 jaren behulpzaam; ook te Aardenburg, Hattem en op andere plaatsen, was de geheele bevolking onder de wapenen. In dien zin, meent Spr., moet men de algemeene dienstplichtigheid verstaan, dat zij plaats vinde waar het in zekere omstandigheden noodig is, maar dat wil nog niet zeggen dat men die dienstplichtigheid regelmatig over het geheele land wil uitstrekken. Dat toch, zegt Spr., zou eene ongerijmdheid zijn; men zou geene wapenen en geene munitie hebben voor zulk eene massa gewapende burgers.

Wat nu de plaatsvervanging betreft, is het beginsel, dat de heer BRÉDIUS stelt, juist; het ware beter, dat er geene plaatsvervanging bestond, maar Spreker gelooft toch dat er in onze zeden iets is, hetgeen niet gemakkelijk over dit punt zal doen heenstappen. Het is niet altijd mogelijk al dadelijk, in zijnen geheelen omvang, een beginsel consequent toe te passen. Hij voegt er bij, dat er ook wel iets voor pleit. Wanneer men de plaatsvervanging behield bij de militie, maar niet bij de schutterij, en men ging verder door te bepalen dat degeen, die zich bij de militie liet vervangen, *per se* dienen moest bij de schutterij, dan zou rijk en arm dienen, maar bij verschillende korpsen. In tijd van oorlog zouden beiden de „belasting in bloed” opbrengen. In de meest militaire staten, waar men het beginsel van algemeenen dienstplicht het meest doordrijft, laat men de massa der manschappen 3 jaren dienen, en degenen, die geld hebben, slechts één jaar! Is dat ook geen voorregt voor degenen, die geld hebben?

Spreker voegt er nog bij, dat men niet enkel letten moet op de belangen van de verdediging in engeren zin, maar op andere belangen van het geheele volk, en verder nog, dat de dienst niet gelijkelijk drukt. Een jaar uit het leven van iemand die studeert, von HUMBOLDT bij voorbeeld, staat niet gelijk met een jaar uit het leven van een arbeider.

Spreker zou dus zijn voor het beperkte behoud van de plaatsvervanging bij de militie, maar voor hare totale afschaffing bij de schutterij.

De heer DE ROO VAN ALDERWERELT stelt op den voorgrond, dat het doel van een genootschap als de *Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap* niet is, de aan de orde gestelde zaken tot eene beslissing te brengen, maar eene gedachtenwisseling uit te lokken, die eene latere beslissing mogelijk en gemakkelijk kan maken. Daarom kan het debat hier kalm en gematigd zijn, geheel verschillend van een parlementair debat, waar het in de hitte van den strijd soms noodig is krachtiger uitdrukkingen te gebruiken dan anders wenschelijk zouden wezen.

Terwijl Spreker den verschillenden redenaars, die heden en de vorige maal kritiek hebben uitgeoefend tegen de voordragt, door hem in de vorige bijeenkomst gehouden, dank zegt voor de humane en welwillende wijze waarop zij dit hebben gedaan, wenscht hij hun voorbeeld te volgen en eveneens met bescheidenheid eenige bedenkingen tegen hunne beschouwingen in het midden te brengen.

Hij is het volkomen eens met den geachten Voorzitter, dat eene opzettelijke behandeling van de Grondwettige kwestie hier minder te huis behoort, en dat men in eene Vereeniging tot beoefening van de *krijgswetenschap* beter doet zich tot zuiver krijgskundige onderwerpen te bepalen. Nu de zaak echter is aangeroerd, wenscht Spreker zich te dien aanzien ook eene enkele opmerking te veroorloven.

Tegen het denkbeeld, dat de Grondwet algemeene dienstpligtigheid zou voorschrijven, heeft hij drie bedenkingen.

Wanneer men van art. 177 der Grondwet spreekt, leest men alleen het begin en het einde, en laat men het middengedeelte weg. Men leest: „*Het dragen der wapenen — blijft een der eerste pligten van alle ingezetenen.*” Maar waartoe? „*Tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied.*” Nu heeft Spreker van geen der redenaars, die met zoo veel kracht op de invoering van de algemeene dienstpligtigheid hebben aangedrongen, het betoog gehoord dat dit „tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied” noodig zou wezen.

Men heeft hier wel gezegd: „Laten wij ons haasten de algemeene dienstpligtigheid in te voeren, opdat Pruisen ze niet kome toepassen;” maar men moet eerst bewijzen, dat werkelijk de toepassing van het beginsel van algemeene dienstpligtigheid een ver-

eischte is tot behoud van het vaderland. Dat is echter moeilijk te bewijzen, en Spreker sluit zich aan bij het gevoelen van den heer STIELTJES, dat de bepalingen van onze Grondwet, zoo als zij daar ligt, ons volkomen in staat stellen eene krijgsmagt te hebben, geschikt en voldoende om het vaderland te verdedigen.

Eene tweede opmerking geldt art. 178, waar gezegd wordt, dat er ten allen tijde eene toereikende krijgsmagt moet zijn, *aange-
worven* uit vrijwilligers — inboorlingen en vreemdelingen. Nu is het duidelijk, dat juist de inhoud van art. 178 het denkbeeld uitsluit, dat in art. 177 het beginsel van algemeene dienstpligtigheid zou gelegen zijn; immers het stelsel van een uit inboorlingen aangeworven leger maakt van zelf de *volledige* toepassing van het beginsel van *algemeenen* dienstpligt onmogelijk.

In de derde plaats is de algemeene dienstpligtigheid uitgesloten door art. 181, hetgeen voorschrijft, dat de militie wordt zamengesteld door loting. Daarover is reeds zooveel op voldoende wijze in 't midden gebragt, dat Spreker er niet verder over zal uitweiden.

In de vorige Vergadering is door een lid der Vereeniging, thans niet aanwezig, aangemerkt dat Sprekers bewering niet opgaat, als zou het Pruissische stelsel, om het leger zamen te stellen uit eenige achtereenvolgende klassen van leeftijd, bij ons niet in te voeren zijn. Spreker heeft gezegd, dat ons leger de sterkte van 60 000 moet hebben. Dat leger, met 50,000 man schutterij, kan men — zoo het Pruissische stelsel gevolgd moet worden — niet anders zamenstellen, of men moet *vier* ligtingen van twintigjarigen nemen, omdat hier jaarlijks voor de dienst beschikbaar zijn 17 à 18 000 geschikte jongelieden. Neemt men drie ligtingen, dan heeft men te weinig, maar neemt men vier ligtingen, dan verkrijgt men een permanent leger van 70 000 man — dus van 10 000 man meer dan noodig is — en een budget van f 1 300 000 meer dan het tegenwoordige.

Hierop is geantwoord: bij de Regering bestaat het plan om het leger in plaats van uit 60 000 man uit 70 000 man zamen te stellen, en het Pruissische stelsel zou dus volkomen bij onze legerinrigting passen. Maar men ziet geheel voorbij dat de sterkte van het leger binnen zekere grenzen *constant* is, omdat die sterkte bepaald wordt door den aard der verdediging, terwijl de *bevolking* gedurig toeneemt. Thans hebben wij 17 à 18 000 voor de dienst ge-

schikte jongelieden, maar volgens het geboortecijfer zullen wij waarschijnlijk over twee jaren 27 à 28 000 geschikte jongelieden hebben. Men zou dan, vier jaren dienst nemende, 112 000 man verkrijgen. Zoo zou men een leger krijgen, veel sterker dan noodig is en ook veel duurder. Wat heeft men in Pruissen gezien? Aanvankelijk is daar de leeftijd bepaald op 39 jaren. Later is die verminderd op 36 en nu weer op 32 jaar. Met het toenemen der bevolking moest daar de leeftijd verlaagd worden, omdat men anders eene legersterkte verkreeg, die ook met de Pruisische hulpmiddelen niet overeenkwam. Terwijl men vroeger in Pruissen 19 ligtingen had, heeft men er nu slechts 12.

Die verlaging van den leeftijd of vermindering van het *aantal* ligtingen, wat hetzelfde is, mogelijk in een *groot* land, is in een *klein* land onmogelijk. Naarmate de bevolking toeneemt, zou men dan moeten gaan tot *drie*, later welligt tot *twee* ligtingen. Maar een leger uit *twee* ligtingen zamen te stellen, kan door niemand wenschelijk worden geacht. De mogelijkheid zou dan toch bestaan, dat bij het uitbreken van een oorlog de laatste ligting nog niet geoefend was, en men zich dus op ééne ligting zou moeten verlaten. Zelfs al wilde men het leger zamenstellen uit geheele klassen van leeftijd, zou men dus te eeniger tijd in de noodzakelijkheid komen uit die klassen de vereischte sterkte door loting te verkrijgen. Loting is dus voor een klein land eene *volstrekte noodzakelijkheid*, en het denkbeeld om ons leger op Pruisische wijze zamen te stellen moge fraai zijn in theorie, maar is praktisch onuitvoerbaar.

Een tweede punt is de afschaffing der plaatsvervanging. Daarvoor is in de vorige Vergadering, niet alleen door den heer BREDIUS maar ook door den heer ROORDA, een krachtig betoog geleverd. Iedereen is, zegt men, gelijk ten aanzien van belasting in geld; — ieder moet het ook zijn ten aanzien van de belasting in bloed. Dit is een radicaal denkbeeld, maar dat ook in de praktijk niet opgaat. Belasting in geld *kan* een ieder betalen, maar belasting in bloed moet, uit den aard der zaak, beperkt blijven tot menschen van zekeren leeftijd. Men zou toch moeilijk kunnen verklaren dat alle menschen, van het oogenblik dat zij geschikt zijn een geweer te dragen, tot den leeftijd dat zij dit wapen niet meer kunnen hanteeren, die belasting in bloed verschuldigd zijn.

Ongelijkheid zal er dus, ten aanzien van den dienstplicht, altijd bestaan, en Spreker beaamt volkomen het gezegde van den heer STIELTJES, dat de vervulling van den diens tplicht voor jongelieden, die eene wetenschappelijke opleiding ontvangen of in hun bedrijf niet gemist kunnen worden, veel bezwarender is dan voor hen, die onttrokken worden aan werkzaamheden van weinig beteekenis.

Een enkel woord over de afscheiding van vrijwilligers en militie. Het denkbeeld van Spr. is niet, zooals de heer BREDIUS meende, dat de militie een ander kader zou hebben dan het staande leger. Een vast kader van officieren en onder-officieren schijnt hem volstrekt noodzakelijk. Daarom heeft hij ook het Zwitsersche stelsel afgekeurd. Spreker wil echter uit de militie een klein getal onder-officieren en officieren trekken, en in verband daarmee wil hij het beschaafde en intellectuele element uit de bevolking in de militie opnemen; dit doel wenscht hij te bereiken door de instelling der *militie-kadetten*, waarover de vorige maal gesproken is, en die o. a. hun dienst in 3 maanden tijds zouden verrigten. Hiertegen heeft de heer STIELTJES nu wel opgemerkt, dat het verkeerd zou zijn de personen, waaruit de officieren zullen worden gevormd, korter te laten dienen dan de overige; men zou volgens hem die personen eerder langer dan vijf maanden onder de wapens moeten houden. Spr. moet echter herinneren, dat in Pruissen, waar men het noodig acht den soldaat *drie* jaren te laten dienen, de *Einjährigen* (onze militie-kadets), zooals de naam aanduidt, slechts één jaar onder de wapenen behoeven te blijven. Volgens die verhouding zou men voor de bedoelde kadets hier te lande met $\frac{1}{3}$ gedeelte van vijf maanden, dus met $1\frac{1}{2}$ —2 maanden, kunnen volstaan. De eerste oefeningstijd is echter te kort en moet op ongeveer 7 maanden worden gebragt; in verband daarmee schijnen voor de kadets 3 maanden noodig.

Staat men aan jongelieden uit den beschaafden stand toe hun dienstdtijd te verrigten in korter tijd, dan gaat men van het denkbeeld uit dat de meerdere ontwikkeling, die zij bezitten, hare waarde ook uit een militair oogpunt heeft. Men mag daarom aannemen, dat iemand van beschaving in drie maanden leert, waarvoor minder ontwikkelden zeven maanden behoeven. Men moet niet vergeten, dat Spr. als eisch wilde gesteld zien een theoretisch examen in de soldaten- en pelotonschool en een praktisch examen

in de behandeling van het geweer als vuur- en stootwapen. Wanneer jongelieden uit den beschaafden stand aan dat examen vol-
doen, kunnen zij gemakkelijk in drie maanden leeren, waarvoor
een gewone milicien zeven of meer maanden noodig heeft.

In de vorige Vergadering is gesproken van Amerika. De heer
ROORDA heeft toen zijne bevreemding aan den dag gelegd, dat,
terwijl wel was gewaagd van het stelsel van algemeene dienst-
pligtigheid in Zwitserland en Pruissen, Spr. geen melding had
gemaakt van de toepassing van dat stelsel in Amerika. Wanneer
de heer ROORDA thans tegenwoordig was, zou Spr. dit punt uit-
voerig wenschen te behandelen. Thans zal hij slechts opmerken,
dat in Amerika het stelsel van algemeene dienstpligtigheid nooit
is toegepast.

Uit de rapporten, die door den Amerikaanschen Minister van
Oorlog zijn in het licht gegeven, zegt Spr., blijkt dat op de
lotingslijsten van 1863, 292 441 personen voorkwamen, en daar-
van zijn slechts 9848 lotelingen en 26 000 remplaçanten onder
de wapens gekomen. Alzoo was men daar zeer ver van de alge-
meene dienstpligtigheid. Daar bestond tijdens den oorlog niet
alleen het stelsel van plaatsvervanging zooals bij ons, maar ook
het stelsel van afkoop. In Mei 1864 waren op de lotingslijsten
ingeschreven 85 861 personen. Daarvan zijn slechts 3418 miliciens
bij het leger ingelijfd en 8903 dienstpligtigen hebben zich laten
vervangen. In September 1864 was het iets beter. Op de lijsten
kwamen voor 72 432 personen, waarvan 19 058 werden ingelijfd,
en 13 000 een remplaçant stelden of zich vrijkochten. Wanneer
men het tijdvak van April 1861 tot het einde van 1864 nagaat
dan vindt men dat in Amerika onder de wapens zijn geroepen:

Vrijwilligers voor 100 dagen	77 875
Vrijwilligers voor drie jaren	960 970
Miliciens voor drie en negen maanden .	420 000
Miliciens voor 3 jaren	2 100 000

Dat geeft een totaal van. 3 558 845

Van deze hebben 1 258 000 slechts de wapenen gedragen, zoo-
dat van de opgeroepen militie welligt niet $\frac{1}{3}$ onder de wapenen
is gekomen, en een groot deel zich heeft laten vervangen of zich
heeft afgekocht.

Spr. doet opmerken dat er thans in ons land eene soort van „engouement” bestaat voor de Pruisische leger-organisatie, omdat Pruisen nu gelukkig in dezen oorlog geweest is. Hetzelfde zou, meent Spr., denkelijk met de Fransche leger-organisatie het geval worden, indien Frankrijk in een grooten oorlog zegevierde. Daartegen, tegen dat wegloopen met alle nieuwigheden, tegen die overdreven, ongemotiveerde ingenomenheid met vreemde instellingen, wenscht Spr. te waarschuwen. De zaak is niet om uit de Grondwet allerlei argumenten te trekken om te bewijzen dat wij de algemeene dienstplichtigheid moeten aannemen, maar de vraag is of wij onze krijgsmagt niet goed kunnen inrigten met de middelen, welke de Grondwet, zoo als de artikels daar voor ons liggen, aan de hand geeft. Spr. gelooft dat wij de verbetering van ons krijgswezen minder moeten zoeken in eene andere organisatie van al onze wapens, of in de toepassing van vreemde stelsels van leger-inrigting, maar in betere oefening, betere bezoldiging van kaders en vrijwilligers, betere bewapening, ten einde niet zoozeer het getal, maar vooral het gehalte onzer levende strijdkrachten te verbeteren.

De heer BREDIUS wenscht nog twee punten te releveeren.

Sommige hoorders, en onder anderen de laatste Spreker, schijnen te meenen, dat hij in de Grondwet een bevel tot algemeene dienstplichtigheid wil lezen. Daarom constateert hij, dat de bedoeling van hetgeen hij in de vorige Vergadering gezegd heeft, niet anders is geweest dan de meening te uiten, dat de Grondwet, zonder de algemeene dienstplichtigheid voor te schrijven, aan de invoering daarvan, wanneer het vaderland er behoefte aan heeft, niet in den weg staat. Spreker heeft uit art. 177 willen betoogen, dat dit artikel toch aan ieder ingezetene, die tot de dienst wordt opgeroepen, tot plicht maakt om de wapens ZELF te dragen, en ze niet te laten dragen door een ander. Daarom heeft hij zich verklaard tegen de bevoegdheid, om door plaatsvervanging in de dienst te voorzien. Hij wil echter gaarne erkennen, dat er toch gevolg kan gegeven worden aan de Grondwettige bepaling, door den betrokkene in de schutterij te doen vallen.

De laatste redenaar meende, dat Spreker eene volkomen gelijkheid in de vervulling van de dienst voorstond, alsof hij dacht

dat de Grondwet gebod, dat ieder ingezetene, van welken leeftijd ook (en de vrouwen zouden daar dan ook toe behooren, want die zijn toch ook ingezetenen), verplicht zou zijn de wapenen te dragen. Spreker heeft alleen degenen bedoeld, die door de wet daarvoor bekwaam worden verklaard. Iedereen is verplicht belasting te betalen, doch wordt men op de lijst der onvermogenen geplaatst, dan is men er vrij van. Als nu de wet bepaalt dat ieder mannelijk ingezetene dienstplichtig is, dan volgt hieruit de legale fictie, dat al degenen, die boven den leeftijd zijn, wat de „belasting in bloed” betreft, tot de onvermogenen behooren, en zou de bepaling zich dus niet verder uitstrekken dan tot hen, die verplicht zijn de belasting te betalen, omdat zij er niet toe in staat zijn.

Tegen de bevoegdheid, te geven aan de jongelieden van den meer-gegoeden stand, om op eene andere wijze te leven dan de soldaten, is de opmerking gemaakt, dat de tijd, gedurende welken iemand van beschaving uit zijn kring gerukt wordt, niet te vergelijken is met dien van een minder beschaafd man. Maar juist omdat dit waar is, ligt er ook niets onbillijks in, wanneer men aan een meer beschaafd man, die meer ontwikkeling bezit en blijken heeft gegeven van reeds de bekwaamheden te hebben verkregen die een ander zich nog moet eigen maken, een korteren dienstdienst toestaan. Overigens zie ik er geene ongelijkheid in, want ieder wordt gerukt uit zijn kring en weder teruggebracht in een kring, soortgelijk aan dien waarin hij gewoon is zich te bewegen, want of de mindere man in de kazerne gaat of dat de meer beschaafde dit doet, zal niet met elkander te vergelijken zijn. Het is dus het opleggen van een dienst aan beiden, waarbij ieder zooveel mogelijk wordt gehouden in den kring, waarin hij behoort.

Als ieder verplicht is voor zich zelven te dienen, zal het voor sommige jongelieden een groot bezwaar zijn, om uit de betrekking, die zij vervullen, jaarlijks gedurende een korter of langer tijd gerukt te worden om dienst te presteeren. Voor vele anderen echter zou het werkelijk eene weldaad zijn. Spr. aarzelt niet te verklaren, dat, naar zijne ondervinding, vele jongelieden gebrek hebben aan datgeen, wat zij juist gedurende een dienstdienst van 3, 6 of 12 maanden leeren: tucht, zelfbeheersching, zich te gewennen niet altijd alleen datgeen te willen wat met hunne neiging overeenkomt, en te leeren begrijpen dat er nog andere pligten te

vervullen zijn, dan die men goetvindt zich zelven op te leggen. Spr. meent dat de voordeelen, die daarvan het gevolg zullen zijn, in den regel ruimschoots zullen opwegen tegen de nadeelen, die men aan den anderen kant mogt berokkenen.

De *Voorzitter*. Wanneer men spreekt van algemeene dienstplichtigheid in Pruissen, dan maakt men zich daarvan in den regel een onjuist denkbeeld. Velen meenen daaruit te moeten afleiden, dat in Pruissen ieder werkelijk dient. Dit was ten minste vroeger het geval niet. En wanneer men over het Pruissische stelsel spreekt, heeft men in den regel den toestand voor oogen, zooals die vroeger, dat is tot vóór weinige jaren was.

Bij het Pruissische leger was ieder dienstplichtig, maar de lotingen waren veel kleiner dan het aantal manschappen dat disponibel was. In het tegengesteld geval, namelijk dat in de eerste plaats de klasse van de 20jarigen (in de provincie Westphalen de 21jarigen), niet groot genoeg was om het vereischte getal manschappen te verkrijgen, dan ging men tot de klasse van 21jarigen, vervolgens tot 22jarigen over, enz. Dáárbij maakte men van de loting gebruik. Dus ook in Pruissen bestond in enkele gevallen eene soort van loting. Het groote aantal manschappen dat er jaarlijks beschikbaar bleef, heeft hoofdzakelijk aanleiding gegeven tot de nieuwe leger-organisatie na de gebeurtenissen van 1859: althans daardoor werd het *mogelijk* het leger aanzienlijk te vergrooten; zoo werd o. a. de Pruissische infanterie toen verdubbeld. Men rekende toen dat er van de 170 000 man, die jaarlijks door de 20jarige klasse werden geleverd, 70 000 bruikbaar waren, waarvan slechts 60 000 zouden worden genomen, terwijl men er vroeger, als ik mij wel herinner, slechts 40 000 nam. Nu is het waar dat de overigen bij de landweer kwamen, maar daardoor werd niet ieder dienstplichtige bij een regiment van het eigenlijke staande leger ingedeeld. In vreedestijd is die dienst bij de landweer zeer gemakkelijk te dragen.

Door de verdubbeling der regimenten infanterie, gevoegd bij de uitbreiding der kavallerie en artillerie, is men echter te ver gegaan. Het schijnt te blijken dat men *nu* de bataillons niet op oorlogsterkte kan brengen. De sterkte in vreedestijd is 537 onder-officiëren en manschappen, die in oorlogstijd moet gebragt wor-

den op 1002 man. Bij den Deenschen oorlog in 1864, heeft men het echter met de gewone dienstplichtigen niet verder kunnen brengen dan tot 800 man per bataillon; bij den laatsten oorlog schijnen de bataillons door bijvoeging van landweer-mannen tot de vereischte oorlogssterkte te zijn gebragt.

Van den anderen kant is het waar, dat de landweer daar eene geheel andere zaak is dan de schutterij hier, maar de dienst bij de landweer is toch veel ligter dan de dienst bij het leger.

De heer PFEIFFER wenscht de aandacht der Vergadering nog een oogenblik bezig te houden naar aanleiding van hetgeen de heer DE ROO heeft gezegd over het *engouement*, dat bij ons voor de Pruissische leger-organisatie zou bestaan. De heer DE ROO meende dat *engouement* te moeten toeschrijven aan Pruissens overwinningen, en voegde er bij, „had Frankrijk zoo gelukkig oorlog gevoerd, men zou voor de leger-organisatie van dat land hetzelfde *engouement* aan den dag leggen.” Spr. vraagt of dat *engouement* voor de Pruissische legervorming wel zoo vreemd is; of het niet natuurlijk is, eenige voorliefde te gevoelen voor de inrigting van dat leger, waardoor het in den laatsten veldtogt eene kracht heeft ontwikkeld, die niet alleen ons, maar geheel Europa heeft verbaasd doen staan? Spreker vraagt, of terwijl Oostenrijk, Beijeren, Wurtemberg, Baden, Frankrijk, Zweden en Noorwegen, ja zelfs Portugal, zooveel zulks in verband met hunne nationaliteit mogelijk is, hunne legers naar het Pruissische stelsel wijzigen, wij alleen dan de militaire natie bij uitnemendheid zijn, die het beter moet weten dan geheel Europa? Spr. zou dan waarlijk vreezen, dat de woorden, onlangs in de *Kreuzzeitung* geschreven, „dat wij de Chinezen van Europa” „Onzen Lieven Heers wonderlijkste kostgangers” zijn, waarheid behelsden! Spr. is een groot voorstander van het Pruissische stelsel. Hij wenschte wel dat de Grondwet toeliet, dat stelsel bij ons in te voeren. In de vorige Vergadering heeft hij een verwijt hooren doen, omdat men het denkbeeld uitte, dat de Grondwet zoodanig gewijzigd moest worden, dat zij eene leger-organisatie mogelijk maakte, die noodzakelijk wordt geacht voor de verdediging van het land. Spr. gelooft dat die wijziging alleszins wenschelijk is, maar hij zal de Grondwettige quaestie nu niet behandelen. Spreker wil alleen doen opmerken, dat de stelling van den heer DE

Roo, dat de wijze van legervorming, in Pruissen bestaande, voor ons land geene aanbeveling zou verdienen, eene stelling die op de krachtigste wijze door den heer DEN BEEB POORTUGAEL in de vorige Vergadering is tegengesproken, door hem ten volle moet worden bestreden.

De heer SALVADOR moet zich met betrekking tot het *eugouement*, dat hier te lande voor de Pruissische leger-organisatie bestaat, tegen den heer PFEIFFER, bij den heer DE ROO voegen. De menigte, meent Spr., sluit zich niet alleen aan het goede aan, omdat het goed is, maar ook dikwijls aan het succes van het oogeblik. Al zou de Pruissische veldtogt niet met dat supérieur militair talent en dat groot overleg gevoerd zijn, zou het verkregen succes genoeg zijn om de Pruissen in den mond te brengen. Het is dus zeker waar, dat bij het erkennen van buitengewone en ontegenzeggelijke verdiensten, zekere mate van *engouement* daaronder loopt, want dat blijft nooit weg in de wereld, waar het succes is. Spreker heeft het oog niet op de élite, op de denkers; maar de groote menigte loopt weg met het succes.

Spreker wenscht nog vier punten aan te stippen, en vestigt de aandacht op een essentieel verschil tusschen Pruissen en ons. Pruissen is eene groote mogendheid en moet zijne kracht zoeken in offensieve oorlogen, want de militairen zullen het wel eens zijn, dat men, als het kan, offensief moet handelen, wegens de geestdrift die bij eigen troepen wordt opgewekt, en de neerslagtigheid die men bij den vijand te weeg brengt door de eerste voordeelen die men behaalt, enz. Pruissen heeft verleden jaar eene buitengewone offensieve beweging uitgeoefend, veel krachtiger en buitengewoner dan Spreker zich zelfs uit de oorlogen van den Grootten Napoleon weet te herinneren. Doch de positie van ons land brengt mede, dat wij slechts zeer zelden offensief te werk kunnen gaan; wij moeten ons verdedigen. Men heeft hier zelfs hooren uiteenzetten, dat wij, in geval van oorlog, een groot gedeelte van ons land en van onze ligtingen zullen moeten abandonneeren. Ons stelsel is dus geheel anders in grond en toepassing. Een klein land moet het eerst voor een defensieven, een groot land voor een offensieven oorlog ingerigt zijn.

De inrigting moet echter bij ons niet enkel met het oog op defensie

geschieden, en dit is Sprekers tweede punt. Hij heeft de eer gehad 17 jaren bij de kavallerie te dienen, doch sedert bijna 17 jaren heeft hij dat wapen verlaten, en hij kan niet verklaren dat hij zich in den lateren tijd altijd met militaire studiën heeft bezig gehouden. Hij zal dus niet met autoriteit spreken, maar zijne denkbeelden alleen mededeelen, om ze aan mannen van ondervinding bescheiden in overweging te geven.

Van uitstekende mannen heeft men in den laatsten tijd eene geconcentreerde defensie hooren aanbevelen, met loslating van de buiten-provinciën, omdat wij alleen in het hart des lands op duurzame wijze weerstand zouden kunnen bieden. Spreker is echter altijd bevreesd voor het absolute bij stelsels, en kan zich niet vereenigen met hetgeen hij straks omtrent de plaatsvervanging gehoord heeft, dat men alles moet aannemen of niets. Hij herinnert in dat opzigt aan hetgeen de heer DE ROO VAN ALDERWERELT geantwoord heeft, dat men moet zorgen niet in het absolute te vallen, practisch moet blijven, en dat men dus geven en nemen moet. Als denker over afgetrokken onderwerpen moet men zeer absoluut zijn, doch bij de uitvoering de omstandigheden in aanmerking nemen. Ook Spreker is van gevoelen, dat een geconcentreerd systeem van defensie in ons land het beste is; maar men moet het toch een jongen generaal Bonaparte, die ook in ons land zou kunnen opstaan, niet onmogelijk maken er te ziju, zich vrij te bewegen en het vaderland te redden. Spreker zou zich dus met een absoluut geconcentreerd defenzie-stelsel niet kunnen vereenigen, en beveelt aan ieder ter overweging aan, of, gelijk die jonge generaal Bonaparte in 1796—1797 met 30 000 man tegen de Oostenrijkers vocht, ook hier niet de mogelijkheid moet blijven bestaan, dat een talentvol man zich offensief of defensief bewege verder dan de Utrechtsche-linie, de Grebbe-linie, de IJssel-linie, enz.?

De heer BREDIUS heeft gezegd dat de dienstpligt is eene belasting in bloed, die ieder moet opbrengen. Hier is voor en tegen te zeggen. In Nederland, zegt de heer BREDIUS, heeft men als beginsel gesteld dat men belasting moet heffen naar het vermogen. Spreker merkt op, dat de Grondwet alleen zegt dat er geen privilegie in zake van belasting mag zijn, maar verder aan nadere wetten overlaat de wijze te regelen, waarop de belasting zal ge-

heven worden. De Grondwet zegt dus geenszins dat de belastingen naar het vermogen moeten geheven worden. Dat is een op zich zelf staand economisch stelsel.

De heer BREDIUS zegt, dat de ondervinding hem heeft geleerd dat een tijd lang soldaat zijn voor de jeugd, ook bij de hoogere klassen, zeer nuttig is. Spr. gelooft dit ook. Hij heeft dezelfde ondervinding opgedaan. Spr. houdt het er voor, dat hoe meer men gelegenheid vindt om den lust voor het militaire leven ook in vreedstijd aan te wakkeren, hoe meer men het volkskarakter zal versterken en verbeteren. Men zal daardoor den mannelijken kant van den mensch beter ontwikkelen. De armée is voor jongelieden eene zeer nuttige oefenschool. Orde en tucht, bij moed, volharding en zelfverloochening, worden *dáár* aangekweekt. Daarom juicht hij het denkbeeld toe de plaatsvervangende in te korten, en ook jongelieden uit den beschaafden stand meer te verplichten zelf hun dienstdtijd te volbrengen.

De heer DE ROO VAN ALDERWERELT. De heer PFEIFFER heeft het doen voorkomen, alsof op dit oogenblik de algemeene dienstplichtigheid in vele Staten van Europa wordt aangenomen.

Spr. moet daartegen eene bepaalde ontkenning stellen. Wel is dit het geval in de Duitsche Staten, die een verbond met Pruissen hebben gesloten, maar niet in Oostenrijk, niet in Frankrijk, niet in België, en zelfs, indien hij het wel heeft, ook niet in Zweden. In al die landen heeft men de plaatsvervangende behouden.

En wat nu betreft de meening dat Pruissen zijne overwinningen te danken heeft aan zijn stelsel van leger-organisatie, wil Spr. volstrekt niet ontkennen, dat het beginsel, dat in Pruissen bestaat, om het leger niet alleen uit minder beschaafde elementen samen te stellen, maar daarin ook op te nemen intellectueel ontwikkelde en wetenschappelijk gevormde jongelieden, veel aanbeveling verdient, en dat die samenstelling niet een groot overwigt aan een leger zou geven. Maar, zegt Spr., men gaat veel te ver, indien men de overwinningen van Pruissen hoofdzakelijk aan die organisatie toeschrijft. Men moet niet alleen letten op hetgeen men bij de Pruissen kan opmerken, maar ook op den toestand der tegenpartij, en dan leert een nauwkeurig onderzoek, dat de inrigting van het Oostenrijksch-Duitsche leger, en het overleg

tusschen de hoofden der verschillende legerkorpsen en de geheele wijze, waarop de zaken aan de zijde der bondgenooten bestuurd zijn geworden, zeer veel te wenschen overliet, en dat de Pruiszen, zelfs met eene veel minder goede organisatie, dat de Franschen, en dat iedere andere groote mogendheid de Oostenrijkers en hunne bondgenooten zouden geslagen hebben. Wanneer Spr. zich zoo verzet tegen de rigting, om nu, onder den indruk van eene zekere militaire agitatie, die er bestaat, de algemeene dienstpligtigheid op den voorgrond te stellen, en zoo mogelijk door te drijven, dan doet hij dat, omdat hij voor niets meer beducht is dan voor maatregelen van militaire organisatie, die genomen worden in tijden van spanning en onrust als thans. Men moet regelen en organiseeren in tijden van kalmte. Nu toch zou men ligt maatregelen nemen, die veel te ver zouden gaan, en het gevolg daarvan zou wezen, dat men later zou zien reageeren tegen die maatregelen. Men heeft dan de zaak niet genoeg overzien, verplichtingen en lasten opgelegd, waarvan men de portée niet heeft berekend, en dan ziet men in latere jaren afbreken, wat op die wijze met overhaasting is tot stand gebracht. Organiseeren, zegt Spr., moet alleen geschieden in rustige en kalme tijden.

De heer PFEIFFER wil nog iets zeggen om de voortplanting van onjuiste idées tegen te gaan, zoo als de heer SALVADOR zich uitdrukte.

De Pruissische leger-organisatie, heeft men gezegd, is uitsluitend ingerigt om een offensieven oorlog te voeren. Hij spreekt dat bepaald tegen. Die leger-organisatie is veeleer ingerigt voor een verdedigenden oorlog. Door het landweerstelsel toch worden getrouwde en gezeten burgers uit hun bestaan gerukt en groote stoornis in de maatschappij veroorzaakt. Zulk een toestand kan onmogelijk lang duren, en maakt dus ongeschikt voor het voeren van een offensieven oorlog. Indien de oorlog langer had geduurd, zou de ondervinding geleerd hebben, dat Pruiszen dien onmogelijk zou hebben kunnen volhouden.

Verder wil Spr. aan den heer DE ROO antwoorden, dat hij volstrekt niet heeft beweerd dat door geheel Europa de algemeene dienstpligtigheid werd aangenomen, maar dat het Pruissische stelsel van leger-organisatie is aangenomen in die Staten, welke met

Pruissen verbonden zijn, en wordt gevolgd door de andere mogendheden.

De heer DE ROO heeft verder gezegd, dat hij dat *engouement* gevaarlijk acht, omdat hij vreest dat men onder den invloed daarvan zou overgaan tot het nemen van militaire maatregelen en het maken van organisatiën. Hij oordeelt dat die maatregelen alleen in tijden van kalmte moeten genomen worden. Wat zal Spr. hierop antwoorden? De laatste zittingen van de Tweede Kamer hebben getoond, dat men daar geenszins huiverig is om te organiseeren en te reorganiseeren onder den druk van dat *engouement*; dat men daar niet noodig acht de tijden van kalmte af te wachten. Spr. zal er nu geen woord meer van zeggen.

De heer SALVADOR dankt den vorigen Spreker voor diens nadere ophelderingen over het Pruissische leger. Hij heeft eenvoudig willen doen uitkomen, dat men, bij de overwegingen over het Pruissische stelsel, het verschil in aanmerking moet nemen, dat Pruisen als groote mogendheid krachtig offensief kan handelen en dat dit voor ons bijna onmogelijk is, maar hij heeft geenszins bedoeld, dat het Pruissische stelsel eigenlijk alleen voor het offensieve bestemd zoude zijn.

Nadat 13 nieuwe leden zijn aangenomen, wordt de Vergadering gesloten.

Namens het Bestuur,

S. A. LUTZ,

Secretaris.

VERVOLG

OP

DE NAAMLIJST DER LEDEN.

Aangenomen leden in de Vergadering van 29
Maart 1867.

Te 's Gravenhago.

Blussé, (Mr. P. L. F.) Advokaat.
Brakel Reiger, (Mr. W. A.) Advokaat te Batavia.
Hugenholtz, (J. A. H.) Luit. ter Zee 2e klasse.
Utenhoven, (Baron F. van) Oud-Officier der O. I. Kavallerie.

Te Amsterdam.

Haas, (J. F.) Kapitein bij het O. I. Leger.
Klasing, (J.) 2e Luit. bij het 7e Reg. Inf.

Te Breda.

Hoeven, (Mr. H. van der) Advokaat, 2e Luit. bij de dd. Schutterij.

Te Dordrecht.

Hardt Aberson, (J. A. M. van der) Griffier van het Kantongeregt.

Te Gouda.

Riethagen, (P.) 1e Luit. bij het 4e Reg. Inf.

Te Harderwijk.

Abel, (F. E. L. A.) 2e Luit. bij het Kol. Werf-dépôt.
Wijs, (W. F. de) 1e Luit. id.

Te Leiden.

Margadant, (W. C.) Kapitein bij het 4e Reg. Inf.

Te Putten in Gelderland.

Diémont, (Z. F. C.) Kapitein bij de rustende Schutterij.
